

www.kotab.ir

خصوصی گرای و جهانی گرای

در اندیشه اسلامی معاصر

طاها جابر العلوانی

ترجمه سید محمد حسین میرفخرانی

با نظارت و ویرایش دکتر مسعود فکری

(عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)

این اثر ترجمه‌ای است از:

الخصوصية والعالمية في الفكر الإسلامي المعاصر

د. طه جابر العلوانی

دارالهادی، ۲۰۰۳

سرشناسه: علوانی، طه جابر فیاض، ۱۹۳۵ - م.

Alwani, Taha Jabir Fayyad

عنوان قرارداد: الخصوصية والعالمية في الفكر الإسلامي المعاصر، فارسی

عنوان و نام پدیدآور: خصوصیتی گرای و جهانی‌گرایی در اندیشه اسلامی معاصر / د. طه جابر العلوانی؛ ترجمه سید محمد حسن میرفتی - بی.ا.

مشخصات نشر: تهران: ترجمان علوم انسانی، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۲۹۶ ص.

شابک: ۷-۲۵-۸۰۹۱-۶۰۰-۹۷۸

موضوع: اسلام - تجدید حیات فکری

موضوع: جهانی شدن - جنبه‌های مذهبی - اسلام

موضوع: اسلام و غرب

موضوع: تمدن اسلامی

موضوع: اسلام - قرن ۲۰

شناسه افزوده: میرفتی، سید محمد حسین، ۱۳۷۰ - مترجم

زده بندی کنگره: ۱۳۹۶ / BP۲۲۹ / ۸۶ خ ۸۶

زده بندی دیویی: ۲۹۷ / ۴۸

شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۵۳۶۱۲

خصوصی گراہی و جهانہٴ ری در اندیشہٴ اسلامی معاصر

نویسنده: طاہا جابر ملواز

مترجم: سید محمد حسین میرفہ ائی

با نظارت و ویرایش دکتور مسعود فکری

ناشر: ترجمان علوم انسانی

ویراستار: علی رضا صالحی

طراح جلد: محمد امین عمواشمی

صفحه آرا: ابراہیم فرجام فرد

چاپ: زیتون

نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

این اثر با حمایت پژوهشگاہ فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بہ چاپ رسیدہ است.

ترجمان: تہران، خیابان نجات اللہی، خیابان اراک،

پلاک ۴۶، واحد ۴، تلفن: ۸۸۸۰۲۰۹۰

پست الکترونیک: info@tarjomaan.com

حقوق چاپ و نشر در قالب ہای کاغذی،

الکترونیکی و صوتی، انحصاراً برای انتشارات

ترجمان علوم انسانی محفوظ است.

مقدمهٔ دبیر مجموعه	۱۱
مقدمهٔ ویراستار متن اصلی	۱۳
۱] اکثر گرایی؛ میانی خوانش‌ها	۱۷
ر تقلید تا نوآوری	۱۷
تنوع گرایی	۳۵
چگونه باید با این نوع رویه روشد؟	۳۶
راه حل چیست؟	۴۶
۲] اسلام و همزیستی مسالمت‌آمیز	۴۹
نبوت و خلافت	۴۹
انسانیت، میان انواع خصوصیات گوناگون و جهانی گرایی	۵۰
ختم نبوت	۵۲
وضعیت زمین در زمانه بعثت	۵۴
دوران اسلام و دارالحرب	۶۱
جهانی بودن اسلام	۶۲
روابط میان ملت‌ها پیش از اسلام	۶۳
همیشه غرب	۶۷
نقش معارف انسانی و اجتماعی در دست‌بندی انسان‌ها	۶۹
جهان‌بینی اسلامی	۷۰
جهانی بودن هدایت و حق	۷۲
موانعی در راه جهانی گرایی در نمونهٔ اسلامی آن	۷۵
موانعی در راه جهانی گرایی در نمونهٔ غربی آن	۷۷
جهانی گرایی و بحران‌ها	۷۹
خاستگاه ورود به آشتی فراگیر	۸۵
دشمنی و درگیری	۹۳
آیا فقه نیز نقشی دارد؟	۱۰۱
درهم آمیختگی بحران‌ها	۱۰۴

- ۱۰۸ فهم روشمند و جمع میان دو خوانش
 ۱۱۳ روشمندی قرآن
 ۱۱۴ کار و کوشش گروهی
 ۱۱۶ مسائل مربوط به مفاهیم
 ۱۱۷ یکتاپرستی، تزکیه و آبادسازی

۱۱۹ [۳] اسلام و غرب؛ گفت و گویا ستیز؟

- ۱۱۹ گفت و گوی تمدن‌ها
 ۱۲۰ تعریف لغوی حضاره (تمدن)
 ۱۲۰ تعریف اصطلاحی تمدن
 ۱۲۲ گفت و گو میان که و که؟
 ۱۲۶ آفرین تمدن اسلامی و گفت و گو
 ۱۲۷ گفت و گویا ستیز؟
 ۱۲۹ غرب و گفت و گو
 ۱۲۹ بازگشت به گفت و گو در تاریخ ما
 ۱۳۰ گفت و گوی مسیحت‌مداران
 ۱۳۱ ترازان فوار از شروط بسیار مهم گفت و گو
 ۱۳۴ پیدایش نیده گفت و گوی تمدن‌ها در عصر کنونی
 ۱۳۵ به سوی ابعاد ششگانه گفت و گوی تمدن‌ها
 ۱۳۷ نحس گفت و گوی تمدن‌ها و گفت و گوی عربی اروپایی
 ۱۳۹ دوه، گفت و گوی اندیشه‌ای یا مذاکره سیاسی؟
 ۱۴۱ موسم، مهمان، مصلحت، اساسی در گفت و گوی تمدن‌ها

۱۴۵ [۴] اندیشه شهید مدنی، جامعه اسلامی

۱۶۳ [۵] دو مشکل و خوانش از آن، دو

- ۱۶۳ مقاله
 ۱۶۳ بحران فکری
 ۱۶۴ مسائل مربوط به بحران و ریشه‌های تاریخی آن
 ۱۶۵ مکتب کانون جهانی اندیشه اسلامی و برخورد با این بحران
 ۱۶۶ دو مشکل؛ الگویی مکتبی
 ۱۶۹ «دو مشکل»
 ۱۶۹ ساختار حاکمیتی
 ۱۷۱ شکست در تحقق بخشیدن به وحدت و دستاوردهای آن

اختلاف درباره مفاهیم اولویت‌ها و پیامدهای هریک	۱۷۳
فقدان عرصه گفت‌وگو	۱۷۵
آشفستگی در مشروعیت حزبی	۱۷۶
امکانات و عناصر اصلی برای بهبود اوضاع	۱۸۱
فاجعه خلیج [فارس]	۱۸۲
نخست، درباره امیرنشین‌های خلیج [فارس]	۱۸۳
دوم، درباره اوضاع کشورهای عربی	۱۸۵
سوم، درباره ارتش‌های عربی	۱۸۷
چهارم، درباره نیروهای سیاسی عرب	۱۸۹
پنجم، درباره وجود بیگانگان	۱۹۱
خوانشی از «دو مشکل»	۱۹۴
یک. رخنه‌های پیامدهای بحران فکری معاصر	۱۹۴
دو. باورهای انانیتاریستیک	۱۹۴
سه. چالش‌ها، بحران‌ها، بحران‌ها از «مشکل دوم»، یعنی فاجعه خلیج [فارس]	۱۹۵
۱. پیش از وقوع جنگ عرب-اسرائیلی	۱۹۵
۲. پس از وقوع جنگ حزب‌بعت در آن	۱۹۷
چهار. مشکل دوم، «فاجعه دوم خلیج [فارس]»	۲۰۰
بیداری و حقیقت آن	۲۰۱
میان گذشته‌گرایی و نوسازی	۲۰۱
کوتاهی برنامه‌های فرهنگی	۲۰۵
ملت‌ها و فاجعه دوم	۲۰۶
فروپاشی مفهوم امت	۲۰۷
گروه‌های سکولار	۲۰۸
شکست طرح‌های توسعه‌ای غرب‌گرایانه	۲۱۲
بایستگی طرح تمدنی یکسان	۲۱۴
اسلام‌گرایان و دیگر گروه‌ها	۲۱۶
اسلام‌گرایان و طرح تمدنی	۲۲۳
اسلام‌گرایان و بحران فکری	۲۲۶
مفهوم امت	۲۲۸
پراکندگی امت	۲۳۲
امت و انحراف سیاسی	۲۳۳
نهادینه‌سازی انحراف	۲۳۴

- ۲۳۵ شرق و شرقیان در دیدگاه سید جمال‌الدین اسدآبادی
- ۲۳۷ شکست طرح‌های اصلاح‌گرایانه
- ۲۳۸ واپسین نجوا
- ۲۴۱ [۶] حاکمیت قرآن
- ۲۵۱ حاکمیت الهی در برداشت اسرائیلی
- ۲۵۱ اصل نون
- ۲۵۲ اصل دوه
- ۲۵۳ انسحاق بی‌اسرائیل به گرفتن تخفیف در شریعت الهی
- ۲۵۴ حاکمیت الهی در مسیحیت
- ۲۵۹ حاکمیت الهی و واپسین پیامبری
- ۲۶۴ تفاوت میان حاکمیت الهی و حاکمیت کتاب
- ۲۶۶ حاکمیت؛ مفهومی برانگیزاننده
- ۲۷۳ چکیده
- ۲۸۳ واژه‌نامه
- ۲۸۷ نمایه

مقدمه ویراستار متن اصلی

هویت چند بعدی یا ترکیبی یکی از نشانه‌های بسیار بارز جامعه بشری در عصر ماست. این موضوع به تنوع شیوه‌های هویت بازمی‌گردد. افزون بر میراث فرهنگی و دیگر عناصر موجود، آن‌ها عناصر دیگری نیز در ساخت هویت ما نقش آفرینی می‌کنند. تمدن و فرهنگ غربی با آنسوی شیوه‌های زیست، و دیدگاه‌هایی درباره زندگی که برخلاف فرهنگ بومی است، شکل‌گیری تصویر تمدنی ما اثر می‌گذارد. مادامی که عناصر شکل‌دهنده این تصویر تغییر نکند، چنین تصویری دائماً در حال حرکت و دگرگونی خواهد بود و حالت تکامل نیابد، خواهد داشت. گویی شخص، درون خود، شخصیت‌های متعددی می‌پرورد که بعضی از آن‌ها به گذشته مربوط‌اند و برخی به حال؛ یکی از آن‌ها به محیط ویژه او بازمی‌گردد و دیگری به محیط‌های دیگر. همه این شخصیت‌ها در هم می‌آمیزند و در درون در سخنان از نوشکل می‌گیرند و در چارچوبی یکپارچه آشکار می‌شوند. این چارچوب ممکن است گاه سست و گاه منسجم و محکم باشد.

اندیشه اسلامی، در اندک زمانی، توانست از دوگانه «ویژه و شخص» به عمومی و جهانی عبور کند. این اندیشه عناصر معرفتی بسیاری را که از تمدن‌های یونانی، فارسی و هندی برجای مانده بود در خود گنجانده و آن‌ها را در محیط ویژه خود بومی ساخت و در هم آمیخت. اندیشه اسلامی همچنین ادیان، فرهنگ‌ها و سنت‌های گوناگون را در جغرافیای بشری و فرهنگ گسترده آن روز جهان اسلام، از اندلس تا چین، در خود گنجانده.

۱. مثل نمودهای دین، سنت‌ها، عادات و مظاهر تمدن.

از این رو تاریخ هیچ‌گاه به یاد ندارد که مسلمانان دست به نابودی و ریشه‌کنی فرهنگ ملت‌هایی زده باشند که به اسلام پیوسته‌اند. آن ملت‌ها نیز در سیاق میراث فرهنگی خود اسلام را می‌نمایانند، به طوری که گویی اسلام به سرعت به یکی از مؤلفه‌های مهم شخصیت فرهنگی آنان بدل شده بود. انسان‌شناسی فرهنگی تاریخی این ملت‌ها خود گواه این مدعاست. در این کتاب می‌توانیم از پایه‌های روشی و مفاهیم کلیدی مربوط به مسئله خصوصی‌گرایی و جهانی‌گرایی آگاهی یابیم. این کتاب، که به همّت جناب آقای دکتر شیخ طاها جابر العلوانی تألیف یافته است، حاصل تلاش ایشان در سال‌های گذشته است. چاپ این کتاب را به ایشان پیشنهاد کردم و ایشان هم پذیرفتند و تشکر کردند.

شیخ‌هاها العلوانی، در این کتاب، مسائل مربوط به کثرت‌گرایی و تنوع‌گرایی، خصوصی‌گرایی و جهانی‌گرایی، دوگانه من و دیگری، و دیگری خودی (یا مشابه) و دیگری متفاوت را با دیدگاهی فقهی بررسی می‌کند. در عمق این دیدگاه نگرش روش‌شناسانه و معرفت‌شناسانه وی به وضوح نمایان است. از این رو این مباحث را می‌توان بررسی‌های روش‌شناسانه، معرفت‌شناسانه، روشی و بارها خصوصی‌گرایی و جهانی‌گرایی دانست. ممکن است ما مشابه این کوشش را در میراث فقهی خود نیز ببینیم، اما با این تفاوت که آنچه در این میراث یافته‌ایم از یکدستی روش‌شناسانه به معرفت‌شناسانه بی‌بهره است. در اینجا قصد نداریم که شکاف‌های موجود میان دیدگاهان فقهی و برداشت متفاوت آن‌ها از روش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی غالب در عصر ما را آشکار کنیم. همین مسئله کتاب خصوصی‌گرایی و جهانی‌گرایی در اندیشه اسلامی معاصر را در سه چیز متمایز می‌کند: نخست، نگرش انتقادی به فقه سنتی؛ دوم، تحریک اثر عوامل تاریخی گوناگون در شکل‌گیری آن؛ سوم، کوتاهی در ایفای نقشی که در این روزگار بر عهده دارد. دکتر علوانی می‌نویسد: «شکی نیست که اسلام امروزه طوری به مسلمانان عرضه می‌گردد که متناسب عظمت و قدرت آن نیست. این مسئله ناشی از عملکرد فقیهان سنت‌گرا و فقه سنتی است. کوشش‌های فقیهان در طول تاریخ بیشتر معطوف به مشکلاتی ساده بوده است، همچون موضوعات مربوط به کشاورزی، رعیت یا تجارت فردی

بر مبنای تبادل ساده منافع در آن جوامع. بنابراین چنانچه از این میراث و از این فقه بخواهیم که پاسخگوی نیازهای پیچیده جامعه معاصر و مسائل اقتصادی آن باشد انتظاری بیش از حد داشته‌ایم. اگر از فقیهان نیز چنین چیزی بخواهیم، در واقع آنان را وادار کرده‌ایم که پاسخ‌هایی ساختگی و بی‌پایه بر زبان برانند. فقیهان این مسائل را نمی‌شناسند و تاکنون درباره آن‌ها اجتهاد نکرده‌اند، چراکه چنین مسائلی در عصر آنان نبوده است. پس چگونه می‌توانند برای مشکلاتی که حتی به ذهنشان خطور نکرده است راه‌حلی یابند؟ متأسفانه این مسئله بازتابی منفی برای اسلام و جهانی‌گرایی آن خواهد داشت. رنه تیهما جهانی‌گرایی این دین را زیر سؤال خواهد برد، بلکه آن را دینی معرفی خواهد کرد که فقط مناسب جوامع ساده روستایی یا صحرائشین است.»

آنچه خرسنده است اینست که در آن می‌باید مطالبی پربار درباره خصوصی‌گرایی و جهانی‌گرایی است که در آن مرجعیت دارد. نویسنده همچنین، در این کتاب، عناصر زنده این میراث فقهی را که کار می‌گیرد، ارزش‌های مثبت آن را فرامی‌خواند و بالاخره برخی مفاهیم و زریان سن سراث را بازتولید می‌کند.

ماوفیقی الا بالله علیه توکلت و الیه انیب

عبدالجبار رفاعی